

AZERBAJYCAN'IN MEREZE KÖYÜ'NDE DIRİ BABA TÜRBEŞİ

YAŞAR ÇORUHLU

20 Temmuz 1997 tarihinde Azerbaycanlı bilim adamı Prof. Dr.Süleyman ELİYARLI ve müzeci eşi Mira hanım, Sanat Tarihçisi Tülin ÇORUHLU ve Yüksek Lisans öğrencimiz İslâm HÜSEYNOV ile birlikte Şamahı şehrine bir ziyaret gerçekleştirdik.

Şamahı yolu üzerindeki duraklarımızdan birisi *Mereze Köyü* idi. Bu köydeki çok ilgi çekici bir mimari eseri ziyaret etmek ve son durumu üzerinde incelemelerde bulunmayı istiyorduk.

Şamahı'ya giden ana yoldan ayrılan ve bir vadiye doğru yönelen yolu takip ederek Mereze Köyü'ne ulaştık. Mereze Köyü aynı zamanda önemli bir halı merkezi idi. Burada *Şirvan halıları grubuna* giren Mereze halıları dokunmaktaydı. Toprak yolun bir tarafında yer alan sahada köy evleri, diğer tarafta ise genel görünüşü ile Ahlat mezarlığını hatırlatan büyük bir Türk (Oğuz / Türkmen) mezarlığı bulunuyordu. Mezarlığın ve köyün arkasında, bir vadi ve sözü edilen köy mezarlığı ile vadiye bakan yamaçta da *Diri Baba Türbesi* olarak anılan mezar anıtı yer almaktaydı.

Azerbaycan Türkçesi ve Rusça olarak yazılmış çeşitli kitap ve yazılarda bu yapı hakkında bilgi verilerek, buraya giden seyyah ve araştırmacılardan bahsedilmektedir. Ayrıca vaktiyle çok harap halde olan bu eserin yeniden nasıl onarılıp bu günkü şekline getirildiği de anlatılmaktadır. Oysa Türkiye'de bu önemli ve ilgi çekici mimari anıt hakkında yayımlanmış hemen hemen hiç birşey yoktur¹. (Resim 1 (Planlar) ve Resim 4).

¹ Çoğunlukla birbirini tekrar eden , ancak bazen yeni fikirlere de rastlanan Azerbaycan Türkçesi ve Rusça yayınlarda yapının genel tanımı yanında, mimari esere daha önce yapılmış ziyaretler hakkında bilgi için bkz. E.Salamzade-E.Sadıgzade, *Merezede Diri-Baba Türbesinin Berpası Haggında*, Azerbaycan Me'marlık Abidelerinin Berpası Meseleleri – Voprosi Restavratsii Pamyatnikov Zodçestva Azerbaydjano, Bakü 1960, s.159-164 ; M.Useynov – L. Bretanitskiy – A. Salamzade, *İstoriya Arhitekturi Azerbaydjana*, Moskova 1963, s.212 –214 ; L.S. Bretanitskiy – B.V.Veymarn, *İskusstvo Azerbaydjana*, IV – XVIII. Vekov, Moskova 1976, s.141-142 ; Meşegihanım Ne'matu, Azerbaycan'da Pirlar (Sosial-ideoloji igtisadi siyasi merkezler), Bakü 1992, s.43 – 46 . Konuyla ilgili eski bir makaleye de ulaşamadım : A. Salamzade, *Grovnitza*

XVII. yüzyılda Alman araştırmacı *Adam Olyari*, söz konusu mezar anıtı hakkında güvenilirliği tartışılır bilgiler vermektedir. Kaynaklara göre, bu araştırmacı mezar yapısının girişi üzerindeki Arap-İslâm harfleriyle yazılmış "Allah" yazısını bile yanlış okumuştur. A. Olyari, Diri Baba'nın kendisinden de bahseder. Onun Seyyid İbrahim'in müridi olduğunu söyler. Ayrıca bu mezar anıtında aslında Seyyid İbrahim'in defnolunduğunu da belirtir. Bu yazarın var olduğunu söylediği mezartaşları ve kitabelerin hemen hiçbiri günümüze gelmemiştir.

XVII.yüzyıl ortasında Azerbaycan'ı ziyaret eden *Evliya Çelebi* de Diri Baba olarak anılan zatın kişiliğinden söz etmektedir. Onun anlattığına göre "Diri Baba" veya "Mereze şeyhi" olarak anılan şahıs, Şirvanşahlar hanedanından Şeyh İbrahim 'in (1382 - 1417) sarayında bir müezzin idi. Çelebi'nin bu rivayetinin doğru olup olmadığı bilinmemekle birlikte, Diri Baba'nın , Şeyh İbrahim ve Şirvanşahlar Sarayı'nın arkasındaki bir kümbette gömülü, ünlü *Seyyid Yahya Bakûvi*'nin çağdaşı olduğu kabul edilebilir ².

E. Salamzade ve E. Sadıgzade, Mereze'deki bu türbenin onarılması hakkında yazdıkları makalede, onarımları hangi verilere göre yaptıklarını sıralarken yukarıda belirtilen araştırmacı ve seyyahlardan başka "Pazuhinler" in sefaretî esnasında Diri Baba Türbesi'nin durumu ile ilgili bazı bilgiler veriyorlar. Verilen bilgilere göre eskiden ikinci kattaki kubbeli mekânın kayaya oyulmuş mağara ile birleştiği yerde, bir taş şebekenin bulunduğu anlaşılıyor. Bu şebeke yapılan restorasyonda da kullanılmıştır.

XVIII. yüzyılın ilk yıllarında İran'da seyahat eden Hollandalı *Cornelis de Bruins*, daha sonra kaleme aldığı eserinde, konumuzu teşkil eden mezar anıtından *Seyid İbrahim Türbesi* olarak bahsetmektedir.

XIX. yüzyılda bu bölgeleri ziyaret eden akademisyenlerden *B. Dorn* da, birinci katla ikinci katı birbirinden ayıran kemer üzerinde yer alan çiçekli hatla yazılmış kitabeyi incelemiş ve onun estampajını çıkarmıştır. Ancak elle yapılmış bir kopyesi hariç, 1864'te B. Dorn'un vakfında çıkan bir yangında bu kitabe estampajı yanmıştır.

Diri-Baba V Selenii Marazi, İzvestiya Akademii Nauk Azarbaydjana, No. 7, Bakü 1949. Rusça metinlerin Türkçe'ye çevirisini yapan Yrd.Doç.Dr. Raide Said ve öğrencim Sevil Yılmaz'a teşekkür ederim.

² Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiler ve aktardığı rivayetler için not 8 e bkz.. Seyyid Yahya Bakûvi'nin mezar anıtı için bkz. M.Useynov – L.Bretanitskiy-A. Salamzade, a.g.e., s.203-204.

Bununla birlikte bazı fotoğraflar ve elle yapılan tespitlere göre kitabenin Arapça metni şöyle ortaya konmuştur ³ :

فى ايام دولة السلطان الاعظم مالك الرقاب الامم السلطان ابن السلطان جلال
الدنيا والدين شيخ ابراهيم خان خلدالله ملكه وسلطانه وافاض على العالمين
برهانه فى شهور سنة خمس وثمانمائه كتبه درويش

Bunun Türkçe'ye çevirisi ise şu şekildedir: : *"En büyük Sultan, halkların ihtiyar sahibi, Sultan oğlu Sultan, Celâl-ed-dünya ve-d-din (Dünyanın ve dinin şöhreti) Şeyh İbrahim Han'ın - Allah onun devlet ve hükümrancılığını ebedileştürsün ve her iki dünyayı onun delili ile aydınlaştırsın- hakimiyeti günlerinde. Sekiz yüz beşinci (1402 / 1403) yılın aylarında. Onu Derviş yazdı"* ⁴. (Resim 2 (çizim) ve 3).

Bazı araştırmacılara göre bu süslü kitabe, Tebriz'deki Gök Mescit'in kitabesini hatırlarsa da sözü edilen ikinci eserdeki kitabe Çinidendir ⁵.

Diri Baba Türbesi'nin, ikinci katındaki tromplardan ikisi içinde mimarın adı yer alıyordu. Ancak yazının bulunduğu madalyonun biri harap olduğu için, sadece ötekenden "b. Üstad hacı" olarak yapının mimarının babasının ismini öğrenebiliyoruz. Böylece mimarın adı tespit edilememekle birlikte, babasının ismindeki "üstad" kelimesi bu yapıyı yapan ustanın da önemli bir mimar olduğunu düşündürmektedir ⁶.

Salamzade ve Sadıgzade 1944 yılında burada araştırma yaptığında, mezar anıtının kubbesinin tamamen dağılmış olduğunu, sadece kubbe eteğindeki birkaç taş sırasının mevcut olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca ikinci kat

³ Arapça kitabe metni için bkz. M.S. Neymat, Korpus Epigrafiçeskıh Pamyatnikov Azerbaydjana, C. I, Bakü 1991, s. 58 (madde 114), Resim 114, 114 a.

⁴ Bkz. Meşegihanım Ne'matı, Azerbaycan'da Pirlər...s. 45. Söz konusu yazar kitabında (s. 45) Şirvanşahlar sülalesinden Şeyh İbrahim devrinde, sarayda faaliyet göstermiş ilahiyatçı-filozof Seyyid Yahya Bakuvî'nin türbesine halk arasında "Dervişin Türbesi" denilmesinden yola çıkarak, Bakuvî'nin kitabeyi yazmış olabileceğini ileri sürmektedir. Ancak bunun doğru olabileceğine dair bir belge yoktur.

⁵ L.S. Bretanitskiy- B.V. Veymarn, a.g.e.,s. 142.

⁶ E. Salamzade – E. Sadıgzade, a.g.m., s.160.

duvarının güney ve doğu tarafındaki pencereler arasındaki kısmın da tahrib olduğu ifade edilmiştir. Sonraki zamanlarda abidevi eser dağılmaya yüz tutmuş ve neredeyse yapının tüm cephesi tehlikeye girmiştir. Bunun üzerine 1955 yılında türbe yeniden detaylı bir biçimde incelenmiş, etrafında bir arkeolojik kazı gerçekleştirilmiş ve eski kaynaklara da dayanılarak restorasyon projesi hazırlanmıştır. Buna göre kazılardan ve kaynaklardan elde edilen materyaller ve bilgiler kullanılarak türbe onarılmış ve bu günkü görünümüne kavuşturulmuştur. Böylece yapının, tamamen yeniden örülmüş kesme taş kaplama cephesi ve tespit edilen yerlerine yerleştirilmiş kitabe ve süslemeleriyle gelecek nesillere ulaşması teminat altına alınmıştır.

Yukarıda bahsettiğimiz, 1997 yılındaki Mereze ziyaretimizde yapının bu son şekli üzerinde gözlemler bulunduk.

Mezar anıtı (yapının fonksiyonu tartışmalıdır) yukarıda da belirtildiği gibi bir derenin oluşturduğu vadiye bakan yamaçta yer almaktadır. Yamaca doğru bakıldığında, iki katlı bir cephe ile üstteki katın yuvarlak kubbesi hemen göze çarpmaktadır.

Eski fotoğraflarda görülmemekle birlikte, bugünkü durumda taşların farklı yönlerde (dikey, bazen de yatay olarak) yerleştirilmelerinden oluşan ve arada sahanlıklar meydana getiren basamaklarla türbenin üzerine oturduğu iki kademeli taş platforma ulaşıyor. Restorasyon öncesi fotoğraflardan büyük oranda dağılmış olduğu anlaşılan cephe, bugün düzgün kesme taşlarla sade ve sağlam bir görünüş arz etmektedir. (Resim 4 - 5).

Cephenin alt katı üst katından biraz daha öne çıkmıştır. Bu muhtemelen statik meselelerden kaynaklanmıştır. Böylece ön taraf iki katlı halde geriye doğru uzanmakta, solda daha içten 90 derecelik bir köşe yaparak arkadaki mekânla birleşmektedir. Cephenin alt kısmı üst kısmından sağ tarafta da bir taşma yapmakta ve bu kesimin duvarı arkaya doğru düz bir biçimde uzanmaktadır.

Ön yüzün alt bölümü, sağdaki sivri kemerli girişi teşkil eden, diğeri ise geometrik örnekli taş şebeke ile dışarı açılan bir dörtgen penceresi bulunan, iki sivri kemerli nişe sahiptir. (Resim 6 - 7).

Cephe yukarısında üç sıra mukarnasla saçığa ve geride kalan ikinci kat cephesine geçilir. Daha sade olan ikinci katın cephesi, yine geometrik örnekli (yıldız ve dört yön motifi şeklinde ajurlu) bir taş şebekeyle, ancak bu

kez yuvarlak kemerli olarak ve niş içinde olmayan bir pencereyle düzenlenmiştir. İkinci kat cephesi de basit bir saçak kısmıyla son bulmaktadır.

Bütün fasadda -giriş kısmını saymazsak- silmelerin kazandırdığı hareketlilik, geometrik örnekli taş şebekeli pencereler ve yüzeysel mukarnas şeridi dışında herhangi bir süsleme yoktur. Sağdaki niş içinde yer alan girişin üzerindeki kitabelik de boş bırakılmıştır. Basit bir taçkapı gibi düzenlenmiş bu kesimde kitabeliğin altında birkaç dekoratif mukarnas sırası, onun da altında köşeliklerde iki rozet şeklinde geometrik karakterli (mührü Süleyman'ı andırır) süsleme ile, aralarında kemer kısmına bağlanan silmelerin çerçevelendiği kabartma "Allah" ibaresi bulunmaktadır. (Resim 8).

Binanın yan cephelerindeki taş örgü ön cephedeki kadar düzgün değildir.

Sağdaki kapıdan, kubbeli küçük bir mekâna girilmektedir. Bu kısmın sonunda cephe tarafında ve aksi yönde bulunan az derin iki niş, diğer yönlerde de yine derinliği az iki nişle, dört yöne doğru genişletilmiş tonozlu bir mekân yer almaktadır. Bu odanın kapatılmış girişindeki parmaklıklara çaput bağlandığı ve dilekte bulunulduğu anlaşılmaktadır. Sağdaki kubbeli mekândan (sahanlık) taş merdivenlerle üst kata çıkılıyor (Resim 9). Yukarıda alt katın aşağı yukarı bütün alanını kullanan büyük bir oda vardır. Dörtgen mekanı sekizgene dönüştüren mukarnaslı tromplarla, dıştan da hakim motif olan kubbeye geçilen bu kısımda, bazı rumi-palmetli taş süslemeler ve yazılar bulunmaktadır (Resim 10). Bu kısım arkasını kayaya dayadığı için, ışığını daha ziyade cephedeki taş şebekeli pencereden ve kısmen de cephenin sağındaki başka bir taş şebekeli pencereden almaktadır. Bunun karşı tarafındaki, yani batıdaki taş merdivenlerle türbenin dışına kubbe eteğine çıkılır (Resim 11). Buradan gerideki kayalara ve bunlara kabaca oyulmuş merdivenle kayaların iç kesimlerinde oluşturulmuş mağara şeklindeki barınaklara ulaşılmaktadır.

İçeride de, söz konusu büyük kubbeli mekânın kayalara yaslandığı (kuzey) tarafta, eyvan şeklinde, içinde şebekeli pencere bulunan bir nişin sonundan birkaç basamakla kayanın içine oyulmuş bir mağaraya girilmektedir. L.S.Bretanitskiy - B.V.Veymarn, asıl gömü yerinin bu mağara olduğunu söylemektedir⁷.

⁷ L.S.Bretanitskiy-B.V.Veymarn, a.g.e., s.142.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Diri Baba Türbesi öncelikle ismiyle dikkati çeker. Nitekim bu isim, Türk-İslâm mimarisinde bilhassa sahabelerin gömüldüğü yerlerde, din ulularıyla ilgili veya şehitlerin mezarlarında kullanılan bir terim olarak karşımıza çıkıyor. Bu şehitlerin aslında ölmediği inancı, Kuran-ı Kerim'deki bir ayete dayanmaktadır : *"Allah yolunda öldürülenlere "ölü" demeyin. Aslında onlar diridir. Ama siz farkında değilsiniz"* (Kur'an-ı Kerim : 2 / 154). Öte yandan dinî bakımdan önemli kişilerin -Allah yolunda öldüğü düşünülerek- bedenlerinin çürümediği inancı da yaygındır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Diri Baba'nın kimliği pek bilinmiyor. Evliya Çelebi bir mübarek zat olarak anlattığı bu kişi hakkında çeşitli bilgileri ve ona niçin diri dendiğini şöyle açıklıyor : *" Buradan (Şamahı'dan), Baku kalesindeki Revan hanının düğününe gitmek üzere bin atlı olarak ve avlanarak kuzeye yöneldik. Yolda (Asitâne-i Pîr-i Derguh) denilen bir ziyârete rastladık. (Ala Koç Dede) adında sâlih, hâl sahibi bir şeyhi vardır. Buradan yine kuzeye doğru altı saat giderek (Pîr Merizad Sultan) yerinde konakladık. Yanımızdakiler kalenderhânede misafir oldular. Ben şeyhe konuk oldum. Buna halk Şeyhi Mirza derlerse de doğrusu "Merizat" dir. (Dürri Dede) ismiyle bilinir. (Merizat) farsça bükülmüş demektir. Hakikaten bu irşad sahibi yüksek dağın eteğindeki büyük tekkesi içinde bir köşede seccade üzerinde oturmuş mübârek yüzlerini yün hırkaları ile örterek çömelip oturmuşlar. Yüzü kıbleye dönük olup, başları da tekkenin bir taşına dayalı durur. Hâlâ mübârek vücudları pamuk gibi beyaz olup, çürümemiştir, taptazedir. Bütün hizmetçileri şeyhi hayatta bilip, gece gündüz hizmetinde bulunurlar. Odasını temizleyerek her gece şeyhin leğen ibriğini su doldurup korlar. Seher olunca ibriği her gün boş bulurlar. Bu kadar seneden beri mübarek hırkası üzerine zerre kadar toz konmamıştır. Saâdetli odasında öd ve anber kokusundan ziyâretçilerin dimağı kokulanır. Burasını Şeyh Safi Erdebil'den gelip ziyaret ettiği vakit on adet Azerbaycan hazinesi harcayarak yapmıştır ki, zenginlikte buraya ancak Meşhed'deki (İmam Musa Rıza) türbesi denk olabilir. Makamından içeri gireni gayet tatlı bir büyüklük ve korku kaplar. Ben dahi ziyâret ederek mübarek makamlarına Yâsin okudum. Tekkesi üzerinde tarihi olmadığından ölüm tarihini öğrenemedik. Ama mensup olduğu sülâleyi ve şu söyleyeceğimi (Hoca Selâhaddin) adında hâl sahibi ve her şeyden elini çekmiş bir kimse nakletti.*

“Şeyh: hazretleri Şeyh İbrahim Şirvâni hazretlerinin müezziniği hizmetinde bulunmuşlar Ziyâret-i mücahere ile evlere ermiş, arşı âzam horozunun sesini işitip, ezan okurmuş. Şeyh İbrahim hazretleri de mübâreğın arkasını sığayıp “Merizat, Merizat” buyururlarmış. Onun için mübarek cesetleri çürümeyip, taptaze seccade üzerinde oturmuş durmaktadır. Sanki hayatta murakâbeye varmış bir vâizdir. Mezarını ziyaret edip fatiha okuyanın dünya ve ahiret istekleri yedi günde yerine gelirmiş. Şimdiye kadar çeşitli kerâmetleri görülmüş.”⁸ .

Evliya Çelebi'nin verdiği bu bilgilerin bir kısmına daha önce değinmiştik. Burada olduğu gibi, dini hususlara dayandırılarak adlandırılan mimari eserlere tipik başka bir örnek olarak *Kusam İbn Abbas* isimli sahabenin mezarı etrafında oluşan Semerkant'taki *Şah-ı Zinde* (Yaşayan Şah) mezarlığını verebiliriz⁹ .

Diri Baba Türbesi, şehir merkezi dışında olmakla birlikte taşra üslubu içerisinde değerlendirilmemektedir. Anıt eser, bölge mimari gruplarından, Şirvan mimarlık ekolü içerisinde ele alınır¹⁰ .

Öte yandan, araştırmacılar yapının sağlam ve sade görünüşünü “Hotan Mimarlığı Ekolü” ne bağlamaktadırlar¹¹ .

Yapının İslam devrindeki en yakın örneği ise, Türkmenistan'da Kopet Dağ 'da Rabat Ferava yakınındaki *Parav Bibi* Türbe-mescidi'dir. Bu eserin planı ve bulunduğu mevki itibarıyla görünüşü Diri Baba Türbesi'ne benzer¹² .

Bununla birlikte kısmen kaya içine oyulmuş ve kısmen (büyük çoğunluğu) kaya dışında inşa edilmiş, bir yamaca dayalı yapı geleneği bize göre İslâmiyetten evvelki devirlere kadar iner. Bilindiği gibi (kayaların içine oyulmuş) mağara tapınakları genellikle bir vadi yamacında ve bazen tam mağara şeklinde bazen de mağara önünde inşa edilmiş olarak yapılmışlardır. Budist

⁸ Mehmed Zillioğlu (Evliya Çelebi), Evliya Çelebi Seyahatnamesi , (Sadeleştirilenler : Tevfik Temelkuran- Necatî Aktaş- Mümin Çevik), C. 1-2, Üçdal Neşriyat, İstanbul (tarihsiz) ., s.560-562.

⁹ Şah-ı Zinde mezar anıtları için bkz. N. Nemtseva, Şahi Zinda – Şahi Zindah, Taşkent 1987.

¹⁰ M.Useynov – L.Bretanitskiy – A. Salamzade, a.g.e., s.214.

¹¹ L.S. Bretanitskiy – B.V. Veymarn, a.g.e., s.142.

¹² M.Useynov-L.Bretanitskiy-A.Salamzade, a.g.e.,s.214.; L.S.Bretanitskiy – B. V. Veymarn, a.g.e., s.142. ; Parav Bibi Mescidi diye de anılan Türkmenistan'daki yapı hakkında ayrıca bkz. Yegen Atagarriev, Tarihda Galan Izlar, Aşgabad 1989, s.65 – 67.

sanatta yaygın olan bu tapınaklarda Türk topluluklarının da payı büyüktür. Yaradılış efsaneleri ve Gök ibadeti ile ilgili olarak Türkler mağara kültürünün etkisiyle bu tür tapınakları, ilk kez *Tabgaç* döneminde (M.S. 386 - 556) *Yungang* ve *Longmen* mağaralarıyla, Çin'in kuzeyinde gerçekleştirmişlerdi (kısmen *Tunhuang* mağara tapınakları da bu gruba dahildir) . Daha sonraki dönemler boyunca Türkler zaman zaman daha önceki devirlere ait mağara tapınaklarına yenilerini ilave ederek veya bunları tamamen kendileri yaparak, bu tür yapıların inşasına devam ettiler. Uygur döneminde bu tapınakların en meşhur olanlarından bir bölümü Murtuk vadisi Kızıl Kaya mevkiinde yamaca oyulmuş Bezeklik mabetleri idi ¹³.(Resim 12) .

Böylece , İslâmiyetten sonra kendini dine adanmış kişilerin ibadet yeri veya inzivaya çekildikleri mahal olarak mağaraları veya bu şekilde yamaçlara inşa edilmiş mekânları seçmeleri de uygun düşmüş olmaktadır. Neticede Diri Baba Türbesi muhtemelen (Evliya Çelebi'nin söylediklerini de düşünürsek) bir tekke içinde, sonradan Diri baba'nın gömüldüğü bir mezar anıtı veya onun makam mezarının bulunduğu bir ziyaretgâh olarak düşünülebilir. Bu bakımdan mezar anıtı Azerbaycan ve Orta Asya'da yaygın bir şekilde rastlandığı gibi aynı zamanda mescit görevini de üstlenmiştir ¹⁴.

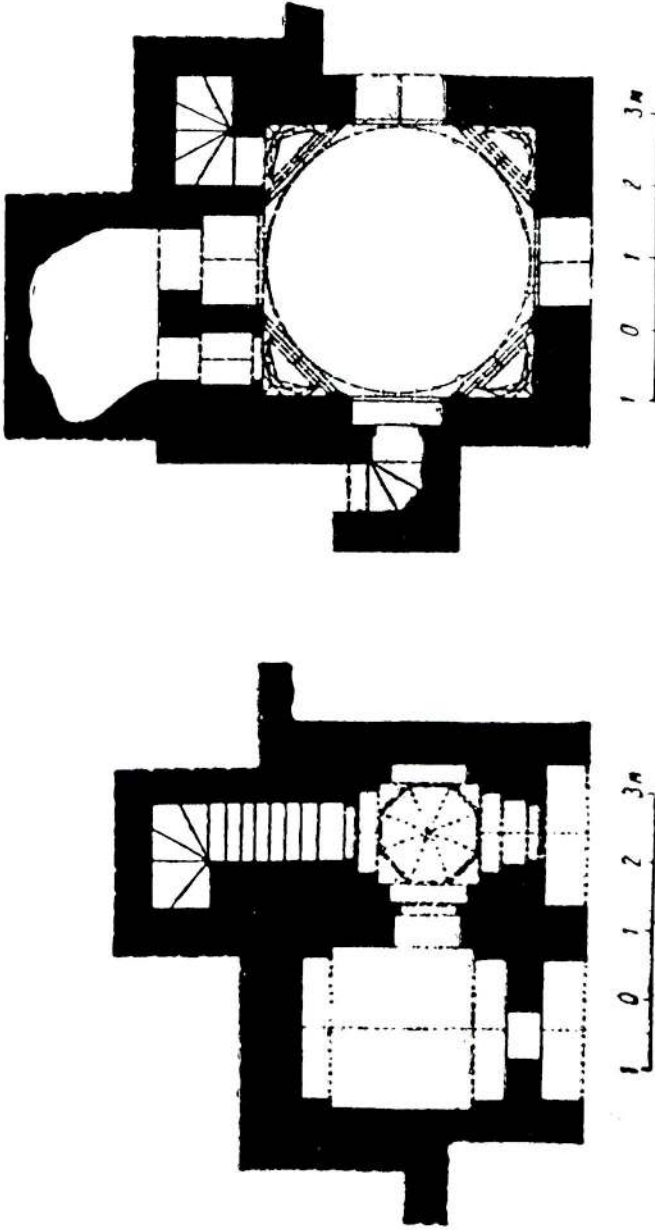
Bu tip yapılar veya kaya içine oyulmuş mezarlar Anadolu'nun Türklerden önceki devirlerinde de yaygın olduğu gibi, bunların bazıları Türk döneminde de kullanılmış olmalıdır. Aksaray'daki *Ana Sultan Türbesi* İslâm döneminde müslümanlaştırılmış bir Bizans dönemi azizesine işaret edebilir. Bugün Ana Sultan Türbesi diye anılan kayalık içindeki mezara uzunca bir dehlizden sonra iki basamakla inilmektedir. Burada dairevi bir alan içinde cesedin konulduğu yer kuzey güney eksenindedir ¹⁵ .

¹³ Mağara tapınakları ve Bezeklik hakkında genel olarak bkz. Yaşar Çoruhlu, *Erken Devir Türk Sanatının ABC'si*, İstanbul 1988, s.108 – 111 ; Emel Esin, *Bezeklik Külliyesi'nde Dokuzuncu Tapınak*, Türkiyemiz, S. 37, Haziran 1982, s.1-6 ; Detaylı bilgi için bk. A. Grünwedel, *Altbuddhistische Kultstätten in Chinesisch - Turkistan*, Berlin 1912.

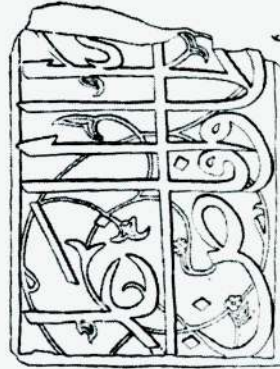
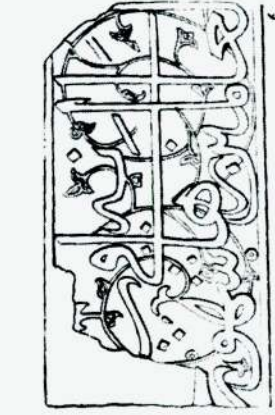
¹⁴ M.Useynov – L. Bretanitskiy – A. Salamzade, a.g.e., s.212.

¹⁵ Zekai Erdal, *Aksaray'daki Türk Dönemi Mimari Eserler* (Dan. Ali Boran), Yüzüncü Yıl Ün. Sanat tarihi Anabilim Dalı yayınlanmamış bitirme çalışması, Van 1999,s.82, şekil 31.

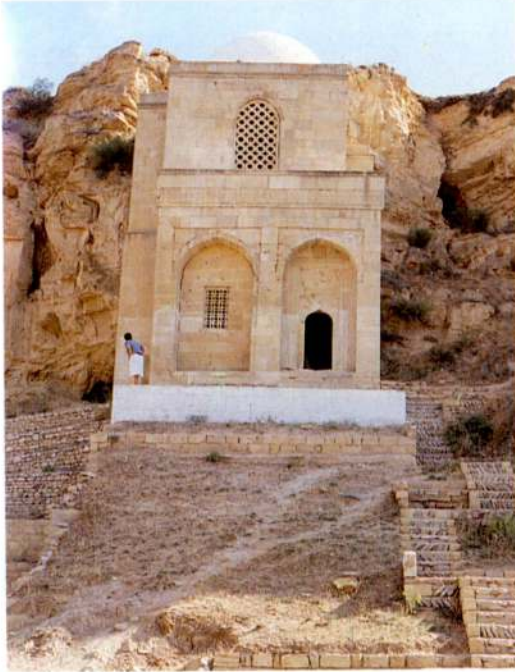
Resim 1 - Azerbaycan / Mereze'deki Diri Baba Türbesi'nin alt ve üst katının planları
(M. Useynov- L. Bretanitskiy- A. Salamzade, 1963).

Resim 2 - Azerbaycan / Merezze, Diri Baba Türbesi. Çizimi yapılmış kitabe parçaları
(M.S. Neymat 1991).

Resim 3 - Azerbaycan / Mereze, Diri Baba Türbesi. Kitabe parçalarının restorasyonda duvara yerleştirilmiş örnekleri (Fotoğraf Yaşar Çoruhlu, 1997).

Resim 4 - Azerbaycan / Mereze, Diri Baba Türbesi 'nin uzaktan görünüşü (Fotoğraf Yaşar Çoruhlu 1997).

Yaşar Çoruhlu

Resim 5 - Azerbaycan / Mereze, Diri Baba Türbesi cepheden görünüşü
(Fotoğraf Yaşar Çoruhlu, 1997).

Resim 6 - Azerbaycan / Mereze, Diri Baba Türbesi cephesinden ayrıntı
(Fotoğraf Yaşar Çoruhlu, 1997).

Resim 8 - Azerbaycan / Mereze, Diri Baba Türbesi. Üzerindeki süsleme ayrıntılarıyla giriş kapısı görülüyor. (Fotograf Yaşar Çoruhlu 1997).

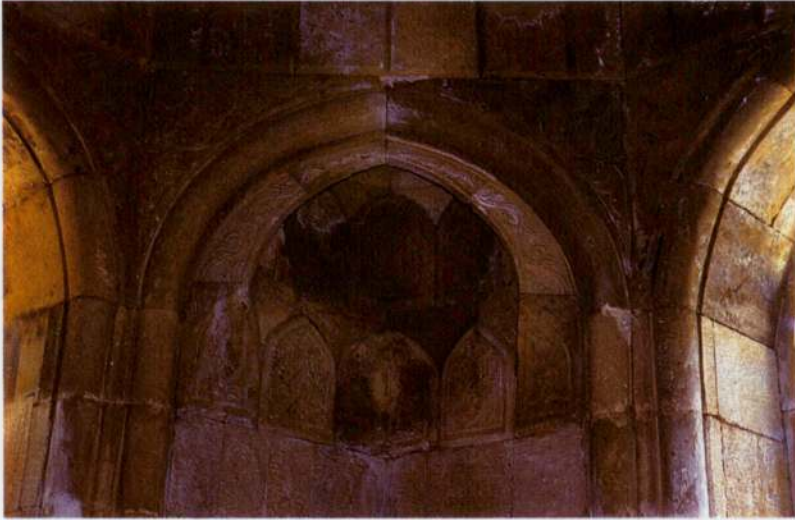

Resim 7 - Azerbaycan / Mereze, Diri Baba Türbesi cephesinden ayrıntı (Fotograf Yaşar Çoruhlu, 1997).

Yaşar Çoruhlu

Resim 9 - Azerbaycan / Mereze, Diri Baba Türbesi. Üst kattaki kubbeli mekâna çıkan merdivenler (Fotoğraf Yaşar Çoruhlu, 1997).

Resim 10 - Azerbaycan / Mereze, Diri Baba Türbesi. Üst kattaki kubbeli mekandan ayrıntı. Bir tromp ve üzerindeki süslemeler görülüyor (Fotoğraf Yaşar Çoruhlu 1997).

Resim 12 - Doğu Türkistan, Murtuk yakınındaki Bezeklik Mağara tapınaklarından bir görünüş. Uygur Türkleri devri.

Resim 11 - Azerbaycan / Merze, Diri Baba Türbesi. Üst kattaki kubbeli mekândan kubbenin dışına ve gerideki kayalıklara çıkan merdivenin bulunduğu kesim. (Fotoğraf Yaşar Çoruhlu 1997).

